

přesně podchycen. Rozsah to ale byl tak zničující, že si jeho dopad možná ani nyní ještě plně neuvědomujeme. Lze však doložit, že škody na vybavení sakrálních památek byly jedny z největších v celé naší dlouhé historii. To se ale hned tak ve výročních zprávách neobjeví. Takové škody lze totiž obtížně, pokud vůbec, vyčíslit. A co nemá jasnou cenu, kde se rychle „netočí“ peníze, to bohužel pro nemalou a vlivnou část společnosti neexistuje.

V této jen hrubě, a proto nutně nepřesně načrtnuté dramatické situaci se Dana Vokolková ocitla na klíčovém místě. Až otrěpanou frází bývá konstatování, že někdo obětoval své práci život. U Dany Vokolkové je to ale mrazivý popis reality. Kdyby nešlo o tak závažný a tragický příběh, mohli bychom navrhnout Daniny osudy jako optimální scénář pro hollywoodský thriller: Statečný jednotlivec vzdorující době, nadřazený a nepřízní osudu. Silná kontroverzní osobnost podstupující osamocený boj proti všepřonikajícímu spiknutí sahajícímu od zločineckého podsvětí až do nejvyšších vrstev společnosti a jejích institucí. To je přece neustále žádané téma. A nechybělo by ani dramatické investigativní pátrání v utajení, převleky... Co víc si přát?

Je ale otázkou, zda je vhodné takto uvažovat, protože kýžený happy end v tomto příběhu nenastal. Pro pragmaticky uvažující producenty by asi nebyl nijak přitažlivý thriller se špatným koncem, kdy kladný hrdina za vysoce podezřelých okolností umírá a krade se dál.

Pokud ale někdo tuto tragickou situaci mírní a dosahoval i značných úspěchů, pak to byla především Dana a její odvážní, pracovití a obětaví kolegové z řady někdy i značně odlišných a zaměřením vzdálených pracovišť. Všechny je spojovala snaha „s tím něco dělat“.

Nelze vyloučit, že řada z nás bude na výše uvedené reagovat s tím, že vše je představeno nadsazeně, zbytečně pateticky, přehnaně emotivně. Doba byla přece zkrátka a jednoduše taková. Nic se s tím nedalo dělat. Proto bude nejlepší rychle zapomenout a tvářit se, jako by se nic nestalo. (Budeme ale zbaveni dluhů tím, že je popřeme? Myslím, že exekutor se poměrně nelítostně připomene.)

Jsem přesvědčen, že někde z pozadí se ale o slovo hlásí něco podstatnějšího a neustále aktuálního: naše špatné svědomí. Udělali jsme tehdy dost?

Jednou z mých nejmrazivějších vzpomínek je v této souvislosti reakce některých osob. Pocítil jsem u nich totiž jakousi nepochopitelnou úlevu. Násilným odchodem Dany Vokolkové byla pro ně situace „vyřešena“. Již nikdo jim nebude tak

neodbytně a naléhavě (a pro ně otravně) připomínat jejich nejen dnes, ale již tehdy historicky neoddiskutovatelné selhání. Zda bylo záměrné, případně vyvolané nedostatkem předpokládané aktivity či vlastní odvahy, to ponechme stranou. Ale stalo se.

Někde jsem zaslechl, že se jednalo o donkichotský boj s větrnými mlýny. A to je boj marný, předem prohraný. Rozumný člověk přece není tak naivní a po racionálním zvážení výhod a nevýhod jej již předem odpíská. Slavný románový příběh může být ale vykládán i zcela odlišně. Akcentovat lze odvahu bojovat za dobrou věc i v situaci krajně nepříznivé, možná dokonce předem odsouzené k nezdaru.

A k tomu se váže ještě něco, co je spojené se slavným fiktivním rytířem: Po celé Evropě lze nalézt řadu jeho soch. Pokud si veřejnost, zejména památková péče, ale i státní instituce a církev přiznají realitu v celé její plnosti, pak je to právě Dana Vokolková, která si viditelný pomník zaslouží. A nebude ani tak důležitý pro ni, jako pro nás.

Ing. Petr MACEK, Ph.D.

FF UK, Ústav pro dějiny umění

petr.macek@ff.cuni.cz

Strategie zmírňování rizik spojených se záchrannými archeologickými výzkumy

Na stránkách odborného časopisu památkové péče není nijak objektivně konstatování, že archeologický výzkum, i ten záchranný,¹ nevyvolaný potřebami vědeckého poznání památkových hodnot v území, slouží k ochraně kulturních hodnot archeologické povahy.² Již méně často zde nalezneme pohled „druhého“ strany. Tedy pohled těch, v důsledku jejichž stavební či jiné (zejména hospodářské) činnosti se záchranný archeologický výzkum (dále ZAV) uskutečňuje a pro něj znamená podmínka provedení ZAV, ukotvená v platném zákoně 20/1987 Sb., ve znění pozdějších předpisů, faktické omezení práva na pokojné užívání vlastnictví. To je přitom jedním ze základních práv, která jsou stanovena a zaručena Listinou základních práv a svobod. Je ale právem, které lze omezit.³

Zájem na uchování kulturního dědictví archeologické povahy nepochybně patří mezi ty obecné zájmy, které lze chránit. V případě záchranných archeologických výzkumů na území s archeologickými nálezy⁴ nejde primárně o ochranu zapsaného či za kulturní památku prohlášeného památkového fondu, ale chráněna je nedílná součást kulturního dědictví lidu.⁵ Je přitom zřejmé, že archeologické nálezy

■ Poznámky

1 Obecněji např. Eva Chlopčíková, *Právní aspekty provádění záchranného archeologického výzkumu* (diplomová práce), Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2013.

2 Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů (dále jen památkový zákon). Zde § 22, odst. 1 a 2.

3 Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Čl. 11 odst. 3 Listiny uvádí, že vlastnické právo nesmí omezovat práva druhých a nesmí být vykonáváno v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy.

4 Území s archeologickými nálezy je pojem zákona č. 20/1987 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a zde § 22, odst. 1. Tento pojem se stal základem pro vznik Státního archeologického seznamu, jako soupisu archeologického dědictví ČR.

5 Památkový zákon v úvodním ustanovení prohlašuje: „Stát chrání kulturní památky jako nedílnou součást kulturního dědictví lidu, svědectví jeho dějin, významného činitele životního prostředí a nenahraditelné bohatství státu.“

Obr. 1. Pravý líc bastionu sv. Markěty, sonda č. 2 v areálu Mateřské školy Parlérova, Praha 6, červen 2023. Díky odůvodněnému předpokladu archeologických nálezů může být stavební projekt realizován k oboustranné spokojenosti. Zjišťovací výzkum určil přesný rozsah bastionu sv. Markěty č. IX a hloubku, v níž se nachází, a tato zjištění byla zohledněna v zadávacích podmínkách vypisované soutěže na dostavbu mateřské školy.

k tomuto dědictví patří a jejich právní ochrana je možná. Omezení vlastnického práva a zákonem dané provedení ZAV se vztahuje k tomu, kdo v důsledku své činnosti ohrozí archeologické nemovité a movité nálezy v jejich původním uložení, tj. v zemi. Na této straně stojí stavebník či jiná právnická nebo fyzická osoba, která takovou akci plánuje provést. Z jeho pohledu představuje realizace ZAV v intencích zákona kromě povinnosti také riziko možného zdržení a zvýšení nákladů, protože právnické a podnikající fyzické osoby, v důsledku jejichž aktivit jsou archeologické nálezy ohroženy,⁶ mají povinnost hradit náklady spojené s provedením ZAV.

Zřídka mohou vyvstat i další omezení. V jednotlivých případech z tisíce existuje riziko, že bude výzkumem odhalena archeologická situace či nález, který vyvolá nutnost přehodnocení samotného projektu akce. Např. nečekaný nález kvalitně dochované torzální architektury si vynutí změnu projektu tak, aby byl relikt stavbou respektován a zakomponován do novostavby. Ještě daleko méně častý je případ, že by s ohledem na znalosti odborné organizace památkové péče o památkovém fondu archeologické povahy nebyla akce vůbec povolena. O to větší je ale riziko, že právě takový zcela ojedinělý případ bude nejvíce rezonovat mezi veřejností, stavebníky i výkonnými orgány památkové péče.

Není od věci toto riziko, plynoucí stavebníkovi z povinnosti umožnit provedení ZAV, pojmenovat a připomenout. Pro úspěšný management archeologického kulturního dědictví je oblast rizik spojených s péčí o kulturní dědictví archeologické povahy zcela zásadní! Odborná organizace památkové péče, tedy Národní památkový ústav (NPÚ), stejně jako oba Archeologické ústavy AV ČR i další organizace oprávněné k provádění archeologických výzkumů si uvědomují, že mají povinnost a zásadní úkol poskytnout vlastníkům v rámci svých možností návod, jak se podobnému riziku vyhnout, nebo jej alespoň minimalizovat. Tato pomoc může být vnímána i jako svého druhu nefinanční kompenzace za omezení vlastnického práva. Těm, kteří plánují stavební či jiné činnosti v území, v němž může dojít k poškození nebo zničení archeologických terénů, můžeme

1

(a měli bychom) při řízení rizik spojených s péčí o památkový fond archeologické povahy pomoci.

Řízení rizik bývá obecně charakterizováno jako identifikace, hodnocení a stanovení priorit rizik nebo dopad nejistoty při rozhodování o investicích. Investice si vynutí již příprava akcí, které se mohou dotknout archeologizované krajiny. Mohou jimi být stavební akce, budování infrastruktury a také např. důlní, zemědělská nebo lesní hospodářská činnost. Finanční riziko zde nese ten, který se chystá podobnou akci realizovat. Je povinností oboru archeologie v péči o kulturní dědictví archeologické povahy vycházet vstříc zájmu stavebníků a těch, kteří by mohli ve své činnosti narušit archeologické nemovité a movité nálezy uložené v zemi, a poskytovat jim potřebné údaje. Památková archeologie je schopna nabídnout některé metody, s jejichž pomocí lze předejít nepředvídaným narušením archeologických lokalit. Je to právě neočekávaný archeologický nález, který může negativně ovlivnit harmonogram akce, její rozpočet a v ojedinělých případech i podobu realizovaného projektu. Nalézt kompromisní rozsah záchranného archeologického výzkumu i nákladů na jeho provedení je v zájmu stavebníka, památkové péče i péče o krajinu a životní prostředí. Svou povahou totiž záchranný archeologický výzkum

stojí na konci snah o hospodaření s památkovým fondem archeologické povahy, protože sám, byť vědeckými metodami, likviduje autentickou archeologickou situaci. V optimálním případě ovšem zároveň dokumentuje hodnoty, které v terénu stavební činností zaniknou, a zajistí jejich řádnou interpretaci a záchranu movitých archeologických nálezů pro další vědecké, muzejní či památkářské zhodnocení. Dojde-li mezi archeology, ať již v rámci odborné organizace památkové péče či jinak, k diskusi o rozsahu a nákladech plánované akce a jejích důsledcích pro archeologické kulturní dědictví, může vyústit ve volbu méně destruktivních postupů, nebo úpravu projektu již v době jeho přípravy. Metody preventivní archeologie jsou dvojího druhu, primární a sekundární.⁷ Podle M. Bureše patří k metodám primární prevence:

- seznamy archeologických památek, rezervací, území s archeologickými nálezy, jejich dokumentace;

■ Poznámky

6 Ve svém původním uložení, tj. v zemi.

7 Michal Bureš, *Management archeologického dědictví*, Plzeň 2014, s. 43.

- nedestruktivní výzkumy prováděné za účelem vytipování neznámých a nechráněných lokalit, predikce lokalit;
- kompetentní rozhodování v plánovacím procesu, respektující archeologické lokality;⁸
- zvyšování povědomí veřejnosti o hodnotě archeologického dědictví a o hrozbách pro toto dědictví;
- zvyšování veřejné informovanosti o archeologických lokalitách (včetně např. značení lokalit v terénu);
- stanovení a zavedení specifického režimu ochrany pro každou významnou lokalitu, včetně režimu návštěvního;
- konzervace a údržba stavu lokality vůči běžným přírodním i antropogenním vlivům (např. povětrnostní podmínky, eroze, turistika).

Do druhé skupiny metod patří:⁹

- vyjednávání s těmi, kdo archeologickou lokalitu ohrožují;
- konzervace (části) ohrožené lokality;
- nedestruktivní i destruktivní výzkumy ohrožených lokalit provedené v předstihu, před jejich případnou likvidací.

Ideální je včasné využití metod preventivní archeologie s primární snahou nikoli developera omezit, ale naopak mu poskytnout veškeré dostupné informace pro kvalifikované rozhodnutí, zda a v jakém rozsahu akci na území s archeologickými nálezy realizuje, a tedy mu vlastně poskytnout i veškerý možný servis k tomu, aby svou akci provedl pokud možno rychle a bez neočekávaných a nadměrných nákladů. Prevence v archeologii, bude-li obecnou součástí přípravy jednotlivých stavebních akcí, bude znamenat zásadní přínos pro trvale udržitelnou péči o archeologické dědictví. Cílem je přitom s kulturním dědictvím archeologické povahy smysluplně hospodařit a stavebníka v jeho aktivitách neomezovat nad přijatelnou míru. Výše zmíněné body více či méně nacházejí odraz v aktivitách Národního památkového ústavu, obou ARÚ AV ČR i dalších archeologických organizací.

Národní památkový ústav z tohoto pohledu zejména vede soupis archeologických lokalit, jímž je Státní archeologický seznam (dále SAS ČR),¹⁰ informační systém, jehož základy vznikly již v první polovině 90. let v tehdejší Státní ústavu památkové péče. SAS ČR byl jeho vůbec prvním projektem systému GIS. V dnešní době je součástí Integrovaného informačního systému památkové péče (IISPP). Do něj patří i Památkový katalog,¹¹ který kromě oficiálního Ústředního seznamu kulturních památek ČR

(včetně zapsaných či za památku prohlášených archeologických lokalit) obsahuje soupis dalších dosud nechráněných lokalit a území s památkovým potenciálem. SAS ČR disponuje zejména informacemi o nechráněném památkovém fondu archeologické povahy.

Tyto shromážděné a veřejnosti kompletně přístupné informace mohou pomoci uživateli (např. stavebníkovi, pracovníkům veřejné a státní správy, tvůrcům podkladů pro územně plánovací dokumentaci a dalším) odpovědět na otázku, zda se nachází na území s archeologickými nálezy.¹² Pro základní orientaci v míře rizika narušení archeologického kulturního dědictví v jeho původním uložení dělí SAS ČR území ČR na čtyři kategorie, které vyjadřují možnost kolize s archeologickými terény. Tento informační systém se i přesto, že nebyl řadu let dostatečně aktualizován, promítá do současné praxe např. zapracováním svých údajů do podkladů pro územně plánovací dokumentaci. Zde je, jako tzv. jev č. 16, veden jev „území s archeologickými nálezy“ (dále UAN). Pro smysluplné zacházení s archeologickým kulturním dědictvím má toto označení velký význam.

O to zajímavější je interpretační pojetí využívání SAS ČR, které definuje na svých webových stránkách Východočeské muzeum v Hradci Králové.¹³ Metodická pomůcka muzea je určena přímo zhotovitelům a uživatelům jevu č. 16 územně plánovací dokumentace.¹⁴ Ocitujme z textu několik odstavců:

„Kategorie IA: Území s archeologickými nálezy – známé archeologické lokality mimořádného významu

Podle metodiky Státního archeologického seznamu náleží k UAN I, vyčleňuje se zvláštní subkategorie s větším společenským a vědeckým významem, u níž je vyšší veřejný zájem na zachování.

Charakteristika: Území v této vrstvě tvoří, ať již samostatně nebo v kombinaci se stojící stavební/architektonickou památkou, základní síť historické a kulturní identity regionu. Jde o různorodou skupinu ploch i nadzemních objektů mimořádného historického významu s nadregionálním až středoevropským přesahem. Zastoupeny jsou plochy s několika tisíci lety trvajícím kontinuitou osídlení, fortifikační, pohřební i náboženské areály. Části archeologického dědictví patří nad povrchem, např. valy hradišť, tvrziště nebo mohylníky, mají také velký krajinnotvorný význam s potenciálem využití v cestovním ruchu. Na uchování těchto lokalit v nedotčeném

stavu existuje silný veřejný zájem. Vzhledem k vysoké koncentraci movitých a nemovitých archeologických nálezů na těchto plochách je třeba předpokládat extrémně vysoké náklady na jejich výzkum.

Doporučení: Doporučujeme ponechat tyto plochy v režimu zemědělského půdního fondu (jestliže tam již jsou) nebo ploch veřejné zeleně s minimalizací zásahů pod úrovní povrchu terénu. V případě vedení podzemních sítí je nutné v maximální možné míře využívat stávajících tras, v zástavbě zakládat budovy na stávajících základech nebo ve stávajícím půdorysu bez podsklepení. V případě větších stavebních projektů, na kterých existuje jiný významný veřejný zájem, je nutné v souladu s čl. 5 Maltské konvence předem v dostatečném předstihu zpracovat varianty řešení zaměřené na minimalizaci zásahů do archeologicky významného terénu, který je památkovou podstatou území a nositelem kulturně historických hodnot. Má-li být v území realizován záměr, který vyvolá provedení záchranného archeologického výzkumu podle § 22 památkového zákona, je nutné požadovat provedení předstihových průzkumných prací, resp. sondáže již v době přípravy projektu předmětné stavby, tj. před jeho vypracováním.

■ Poznámky

8 Zejm. územní plánování a plány ochrany respektující archeologické lokality (památkový zákon a zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu).

9 Bureš (pozn. 5), s. 44.

10 Blíže viz Státní archeologický seznam – databáze, Národní památkový ústav. Informační systém o archeologických datech, <https://isad.npu.cz/>, vyhledáno 1. 2. 2024.

11 Blíže viz Národní památkový ústav. Památkový katalog, <https://www.pamatkovykatalog.cz/>, vyhledáno 1. 2. 2024.

12 Povinnost oznámit tuto skutečnost ukládá § 22, odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

13 Metodika uplatňování hledisek péče o archeologické dědictví v územním plánování, Muzeum východních Čech v Hradci Králové, <https://muzeumhk.cz/archeologicke-pamatky/1070-metodika-uplatnovani-hledisek-pece-o-archeologicke-dedictvi-v-uzemnim-planovani.html>, vyhledáno 31. 1. 2024.

14 Metodika sledovaných jevů pro územně analytické podklady. Metodický návod k příloze č. 1 vyhlášky č. 500/2006 Sb., Praha 2019.

Kategorie IB: Území s archeologickými nálezy – známé archeologické lokality (ostatní)

Podle metodiky Státního archeologického seznamu náleží k UAN I.

Charakteristika: Vrstva vymezuje plochy s potvrzeným výskytem archeologických nálezů nebo plochy bezprostředně sousedící s místem či plochou, kde je pravděpodobnost výskytu dalších archeologických nálezů vyšší než 80 %.

Doporučení: S ohledem na vysoce pravděpodobné škody na archeologickém dědictví a vysoké náklady na provedení záchranného archeologického výzkumu nedoporučujeme do těchto ploch umísťovat rozvojové plochy zástavby. Pro minimalizaci poškození archeologického dědictví doporučujeme vedení inženýrských sítí ve stávajících trasách. Zcela nevhodné je umístění ploch pro individuální obytnou zástavbu. V případě, že v území má být realizován záměr, který vyvolá nutnost provedení záchranného archeologického výzkumu podle památkového zákona, je doporučeno provedení předstihových průzkumných prací nebo sondáže již v době přípravy projektu předmětné stavby, tj. před jeho vypracováním.

Kategorie II: Území s archeologickými nálezy – plochy se zvýšenou pravděpodobností výskytu archeologických nálezů

Podle metodiky Státního archeologického seznamu UAN II.

Charakteristika: Vrstva vymezuje území, na nichž dosud nebyl výskyt archeologických nálezů potvrzen, ale na základě některých nepřímých indicií ho lze odůvodněně předpokládat nebo až očekávat. Pravděpodobnost nálezu se pohybuje mezi 20 a 80 %, procento je lokálně specifické v souvislosti s individuálními poměry na konkrétním území a lze je rámcově upřesnit na základě dosavadního stavu poznání. Mezi tyto plochy patří například všechna jádra vesnic a měst středověkého až raně novověkého stáří (schematicky v rozsahu zachyceném na mapě Stabílního katastru).

Doporučení: Vzhledem ke zvýšenému riziku narušení archeologického dědictví doporučujeme neumisťovat do těchto ploch větší rozvojové projekty ani rozsáhlejší kompaktní území pro individuální obytnou zástavbu. Jednotlivé stavební záměry menšího rozsahu nebo zahušťování zástavby je možné při dodržení podmínek

stanovených v § 22 odst. 2 památkového zákona. Pro prevenci nebo minimalizaci možných střetů v území je vhodné v případě větších kompaktních ploch zástavby požadovat vypracování studie založené na výsledcích nedestruktivního povrchového archeologického průzkumu území nebo sondáže.

Kategorie III: Území s archeologickými nálezy – plochy s možným výskytem archeologických nálezů

Podle metodiky Státního archeologického seznamu UAN III.

Charakteristika: Území není jednotlivě vymezováno. Zahrnuje veškeré plochy, které nejsou součástí předchozích kategorií. Jde o území, na nichž dosud nebyl výskyt archeologických nálezů potvrzen a nic nenaznačuje jeho vyšší pravděpodobnost, ale předem vyloučit ho nelze.

Doporučení: Na těchto plochách nejsou při dodržení podmínek § 22 odst. 2 památkového zákona žádná další omezení.

Kategorie území bez předpokládaného výskytu archeologických nálezů (IV, UAN 4)

se pro potřebu této metodiky nevymezuje. Jde o plochy zničené až na úroveň předčtvrtohorního podloží (jakékoli čtvrtohorní uložení mohou obsahovat archeologické nálezy). Vzhledem k tomu, že mnohá starší horní díla sama o sobě jsou nemovitými archeologickými nálezy, resp. nalezišti, je třeba k této kategorii ploch přistupovat individuálně a vymezovat je pouze na základě odborného stanoviska. Rovněž nelze za takové území automaticky považovat plochy proběhlých archeologických výzkumů, protože na nich mohly zůstat z různých důvodů neprozkoumané archeologické situace.¹⁵

Národní památkový ústav jako tvůrce metodiky SAS ČR a celého informačního systému nikdy nepostoupil tak daleko, aby definoval, co konkrétně znamená zařazení území do příslušné kategorie ÚAN pro toho, kdo chce v tomto území působit. Z pohledu archeologie v památkové péči a tématu příspěvku je to velmi inovativní a zásadní, proto si text zaslouží být uveden v nezkrácené verzi. Zcela jasně totiž ukazuje, jak úzce je či může být soupis archeologického dědictví na území ČR provázán s prevencí v oblasti péče o něj.

Specializovaným zdrojem informací o konkrétních archeologických výzkumech a jejich

výsledcích je pak navíc ještě informační systém Archeologických ústavů AV ČR, nazvaný Archeologická mapa ČR (dále AM ČR).¹⁶ Ten v kontextu preventivní péče o památkový fond archeologické povahy nemůžeme v žádném případě opomenout, protože právě široká dostupnost co nejpřesnějších a nejaktuálnějších informací je základem kvalitních podkladů pro územní plánování. Územní plán se dotýká každého stavebníka, pracovníka veřejné správy či samosprávy i každého občana. Dostanou-li se informace o rizicích ke stavebníkovi či jiné fyzické či právnické osobě, v důsledku jejíž činnosti může dojít ke konfliktu s archeologickými nemovitými a movitými nálezy uloženými dosud v zemi, roste šance, že si stavebník včas uvědomí, kolik času a financí je rámcově při realizaci projektu potřebné vyčlenit na záchranný archeologický výzkum, a tam, kde je to účelné, již v době přípravy stavby zajistí od organizace oprávněné k provádění archeologických výzkumů vstupní odbornou studii definující archeologická rizika realizace záměru. Takové informace, jsou-li včas k dispozici, mohou vést k diskusi o optimalizaci projektu z pohledu péče o archeologický památkový fond. A dlouhodobě směřují k nalezení lepších procesů povolování aktivit v území s archeologickými nálezy jak z pohledu památkové péče, tak z pohledu stavebníka.

Obor archeologie musí v památkové péči nepochybně využít veškerých možností, jak zvyšovat a prohlubovat povědomí o archeologickém dědictví, které je součástí kulturní krajiny i našich sídel. A také musí zdůrazňovat, že o toto dědictví lze pečovat s ohledem na jiné veřejné zájmy, zejména na ochranu přírody a krajiny. Antropogenní stopa v krajině v podobě archeologické lokality je její hodnotou, která by neměla být nesmyslně ničena. Ochrana přírody a krajiny k tomu má také už od fáze územního plánování své nástroje.¹⁷

Podobně důležitá je včasná komunikace s vlastníky staveb či areálů s archeologickým potenciálem a lesních nebo jiných hospodářsky

■ Poznámky

15 Metodika uplatňování hledisek... (pozn. 13).

16 Viz *Digitální archiv AMČR*, <https://digiarchiv.aiscr.cz/home/>, vyhledáno 1. 2. 2024.

17 Více např. Krajinný ráz a výstavba, *Agentura ochrany přírody a krajiny ČR*, <https://nature.cz/krajinnyy-raz>, vyhledáno 1. 2. 2024. Stránka obsahuje i odkazy na metodické materiály. Krajinný ráz je jevem územně plánovací dokumentace č. 17a. Srov. *Metodika sledovaných jevů* (pozn. 14).

využívaných částí krajiny. Není náhodou, že v poslední době se právě touto tematikou zabývaly výzkumné projekty některých vědeckých institucí. Stranou nezůstal ani NPÚ.¹⁸ V současné legislativní situaci, kdy např. není definována forma značení archeologických lokalit a území, které jsou prohlášeny či zapsány kulturními památkami, je to důležité téma.¹⁹ I zde by mohla být inspirací ochrana přírody a krajiny, a to včetně stanovení pravidel chování v předmětném území např. formou plánu péče o archeologickou lokalitu. Takový materiál by měl pojmenovat rizika spojená s dlouhodobým zachováním hodnot v území, a to i s ohledem na negativní antropogenní a přírodní vlivy, jako jsou nadměrný turistický ruch, nadměrná pozornost nelegálních uživatelů detektorů kovů, povětrnostní podmínky, měnící se klima a podobně.

Tento krátký přehled problematiky je pouhým nástinem bez jakéhokoli nároku na úplnost. Jeho cílem je poukázat na skutečnost, že v současnosti obor archeologie v památkové péči stále ještě dosti intuitivně hledá cesty vedoucí k plnému využívání metod preventivní archeologie. Co se památkové archeologie v České republice týká, chybí nám celistvější a formalizovaná strategie zmírňování rizik. Tedy strategie definující rizika na základě současných zkušeností, avšak dříve, než se v konkrétním případě objeví. Vzhledem k současnému legislativnímu ukotvení péče o památkový fond archeologické povahy jsou to zejména Národní památkový ústav a oba archeologické ústavy AV ČR a přirozeně také oba jejich zřizovatelé – tedy MK ČR a AV ČR –, jejichž úkolem by tvorba podobné strategie a prosazování jejích principů do praxe měly být. Musí být založena na prvcích preventivní archeologie, které jsou z pohledu platné legislativy relevantní, a které je tedy možné rozvíjet společně. Součástí potřebné strategie by měl být pohotovostní plán, který by u jednotlivých typů událostí doporučoval vhodný a vzhledem k aktuálnímu stavu legislativy v ČR co nejúčinnější postup minimalizace vznikajících škod.

Tuto strategii bychom měli nabízet vlastníkům jako snahu o dílčí nefinanční kompenzaci za omezení vlastnického práva a výsledek naší aktivní snahy pomoci vlastníkům naplňovat konstatování, že vlastnictví zavazuje. Základní součástí takové strategie je poskytování nám známých údajů o archeologických lokalitách nejširší veřejnosti tak, aby je bylo možno využít při plánování stavební či hospodářské činnosti v sídlech i volné krajině ve prospěch smysluplnějšího hospodaření s památkovým fondem archeologické povahy. Informační systém SAS ČR, poskytující potřebné údaje pro územně

plánovací dokumentaci, a zde jev č. 16, i informační systém o archeologických výzkumech a jejich výsledcích AM ČR jsou základem toho, co můžeme aktuálně nabídnout. Míra detailnosti jejich informací je nicméně pro vlastníky při přípravě záměru konkrétního zásahu či projektu stavební akce často nedostatečná a je nutná další komunikace. Také obor archeologie v památkové péči musí hledat další metody prevence ohrožení kulturního dědictví archeologické povahy. Nicméně, veřejně přístupný zdroj informací již máme a je třeba rozvíjet jeho kvalitu a šířit povědomí o jeho možnostech mezi uživateli. Připomenutí této skutečnosti je vlastním úkolem předloženého příspěvku.

Článek vznikl na základě institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj (IP DKRVO).

Mgr. Martin TOMÁŠEK, Ph.D.
NPÚ, Generální ředitelství v Praze
tomasek.martin@npu.cz

■ Poznámky

18 NPÚ byl spoluřešitelem projektu NAKI II Paměť krajiny moravských a slezských Sudet v ohrožení (DG20P020VV008), v jehož rámci vznikl památkový postup jako příručka pro jednotlivé účastníky péče o památkový fond, přírodu a krajinu, vlastníky a odborné lesní hospodáře. Martin Tomášek et al., *Péče o archeologické nemovitě a movité dědictví v krajině České republiky ohrožené těžbou lesa. Památkový postup*. (V tisku.)

19 Značení národních kulturních památek, kulturních památek a památkově chráněných území není zákonem č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, upraveno. Vyhláškou Ministerstva kultury č. 12871/2000 Sb. je stručně definována možnost označení stavebních kulturních památek tabulkou s nápisem kulturní památka v zásadě pouze v případech, že s tímto označením vlastník souhlasí. Tato vyhláška se nijak netýká památek plošných, včetně archeologických.

Trestný čin a kulturní památka

Setkání trestního práva a posouzení stavu kulturní památky jsou velmi zřídka. O to víc je třeba si připomenout případ takového setkání, kdy trestní soudy zjevně neměly pochybnost o naplnění skutkové podstaty trestného činu. Okresní soud v Lounech ve svém rozsudku čj. 3T 6/2018 – 854 ze dne 12. 8. 2019, Krajský soud v Ústí nad Labem ve svém rozsudku čj. 4 To 105/2020 – 1024 ze dne 14. 12. 2020 a Nejvyšší soud ve svém usnesení čj. 4 Tdo 855/2021 – 1143 ze dne 31. 8. 2021¹ dospěly shodně k závěru, že nedostatečná péče o kulturní památku byla v případě zámku Postoloprty naplněním skutkové podstaty přečinu zneužívání vlastnictví podle § 229 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.² Případ je zajímavý mimo jiné tím, že odpovědným za naplnění skutkové podstaty byl v tomto případě shledán jednatel právnické osoby, která kulturní památku vlastnila.

Pro památkovou péči je přínosné znát názor soudů, které stojí mimo standardní systém výkonu památkové péče. Soustava trestního soudnictví se nepřekrývá se soustavou správního soudnictví a níže uvedené rozborů představují pohled nezávislých subjektů do problematiky památkové péče, která rozhodně není jejich denním chlebem. Z tohoto důvodu také níže v kurzívě citujeme úvahy Nejvyššího soudu obsažené v odůvodnění jeho usnesení.

Z usnesení Nejvyššího soudu vyplývá, že rozhodující jak z pohledu soudů, tak i z pohledu obviněného byl znalecký posudek.³

■ Poznámky

1 Usnesení Nejvyššího soudu čj. 4 Tdo 855/2021, *Zákony pro lidi*, <https://www.zakonyprolidi.cz/judikat/nscr/4-tdo-855-2021>, vyhledáno 2. 3. 2024.

2 Dané trestní řízení se týkalo tří objektů (zámků v Postoloprtech a Cítilibech a dále zemědělského dvora v Kystře), o které vlastník kulturní památky nepečoval. Nicméně pouze u dvou kulturních památek shledaly soudy naplnění skutkové podstaty daného trestného činu. Stav zámku Postoloprty věnovaly soudy největší pozornost, a proto hodnocení uvedené dále v článku se týká právě této kulturní památky. V některých případech usnesení Nejvyššího soudu hovořilo jen o této kulturní památce, v jiných případech toto usnesení hovořilo o více kulturních památkách současně. Aby text odůvodnění nepůsobil s ohledem na nemožnost odcitovat celé znění usnesení matoucím dojmem, byl v citacích plurál nahrazen na několika místech singulárem.

3 Posudek v dané věci vypracoval Mgr. Tomáš Witzovský, který působí jako soudní znalec v oborech: